

این ترتیب که به تدریج از شأن ارائه محصولات که در گذشته در سرای «عزیز اله‌آف» به فروش می‌رفته، کاسته شده است و امروز بسیاری، آن را محلی برای فروش البسه دست‌دوم و خردفروشی می‌شناسند. با این تفاسیر جای بسی خوشحالی است که سرای «عزیز اله‌آف» به لحاظ فعالیت‌های تجاری و اجتماعی زائران و ساکنان همچنان زنده است؛ در واقع باید گفت که حیات سرای «عزیز اله‌آف» در گرو همین رونق فعالیت امروز آن است، ولو که البسه دست‌دوم باشد.

۴. زیبایی پنهان

کاروان سرای «عزیز اله‌آف» در گذر زمان تغییرات چندانی - جز چند الحاق اضافی در بخش داخلی - نداشته است. خوش‌یختانه این الحاقات نتوانسته‌اند معماری اصلی بنا را تحت الشعاع قرار دهند؛ البته مرمت‌هایی که توسط مالکان انجام شده، باعث تغییر در نوع استفاده از مصالح سنتی با جدید و شیوه ساخت آن بوده است. همچنین می‌توان به استفاده از پوشش‌های ضربی در تراس و از بین بردن تزیینات آجری و چوبی زیر تراس‌ها در حیاط شرقی اشاره کرد. با این حال نمی‌توان این تغییرات را عامل گم‌شدن زیبایی‌های معماری کاروان سرای «عزیز اله‌آف» دانست، چرا که عاملی دیگر در این خصوص نقش دارد؛ عاملی که کمتر به آن توجه می‌شود: تراکم بیش از حد واحدهای تجاری، بنابر آن چشم انداخته و سبب شده که زیبایی‌های آن دیده نشود.

۴. حرف آخر

کاروان سرای «عزیز اله‌آف» بر پایه تکنولوژی عصر خود شکل گرفته و همه توان و دانش بومی، منطقه‌ای و فردی معمار در آن به چشم می‌خورد. از این رو باید آنچه را که در سیر حیات این بنا دچار دگرگونی و تحول شده و همچنان بنابر اسرپا و مستدام نگه داشته، به عنوان نشانه‌هایی از علوم و فنون معماری پرمزوراز گذشته قدر نهاد. یکی از نقاط قوت و با اهمیت این بنا، استمرار کاربری تجاری است که زمینه رونق فعالیت اقتصادی را در بافت خود فراهم آورده است؛ از سوی دیگر کاروان سرای «عزیز اله‌آف» بر اساس ضرورت ایجاد فضایی تجاری در گذرگاه تاریخی عباسقلی‌خان و بر اساس نوع فعالیت خاص شکل گرفته است که خود نشانگر اهمیت خلق اثر به جهت تردد بسیار زائران و ساکنان است. با تمام این ویژگی‌های منحصر به فرد، تغییر و تحول پیرامون اثر، بافتی غیر متراکم و گسسته را پدید آورده که حیات اجتماعی و اقتصادی بنای تاریخی «عزیز اله‌آف» را نیز به خطر خواهد انداخت؛ خطری که باید متوجهش بود و برای رفع آن تلاش کرد.

هر هفته
یک اثر

نام اثر: سرای «عزیز اله‌آف»
شماره ثبت: ۴۰۳۰
تاریخ ثبت: ۱۳۸۰/۰۷/۱۰
موقعیت مکانی بنا:
محدوده محله عیدگاه
و کوچه عباسقلی‌خان

سرای «عزیز اله‌آف» سراست، اما خطرهای زیادی تهدیدش می‌کند!

برای تنها سرای فعال شهر کاری کنیم!

شعبان شریف - سرای «عزیز اله‌آف» به عنوان تنها سرای باقیمانده فعال، پس از بررسی از نظر کاربری، تعاملات اجتماعی و اقتصادی و دارا بودن ارزش‌های معماری واجد ثبت در فهرست آثار ملی ایران شناسایی شد و به ثبت رسید. با توجه به موقعیت و ویژگی‌های ممتاز این سرا که می‌تواند نقش بسزایی در اعتلای ارزش‌های هویتی، تاریخی و فرهنگی در بافت تاریخی منطقه ثامن و شهر مشهد داشته باشد، انتظار می‌رفت که در این سال‌ها توجه بیشتری به آن شود، اما متأسفانه چنین نشده است. با توجه به اهمیت و ضرورت رسیدگی به وضعیت در خطر این اثر تاریخی به جهت ضعف ساختاری، شرایط نامطلوب بهره‌برداری، ناهنجاری‌های اجتماعی و... شهر آرمجله منطقه ثامن بر آن شد با تهیه گزارشی مستند از اثر مذکور بار دیگر توجهات رابه این اثر بی‌نظیر جلب کند و زمینه تملک، مرمت و احیای آن را فراهم آورد.

۴. قلب اقتصاد شهر

کاروان سرای «عزیز اله‌آف»، تجارت‌خانه‌ای برای صادرات محصولات مختلف بوده است. این بنا در سال ۱۳۴۷ هجری قمری به همت حاج غلام حسین سالم مشهدی احداث گردیده است. کاروان سرا که در یکی از بازارهای معروف مشهد (عباسقلی‌خان) در محله قدیمی عیدگاه واقع شده، در گذشته یکی از معتبرترین سراهای تجاری شهر شناخته می‌شده است. طبقه بالای آن به دفاتر تجارت‌خانه و عرضه و صادرات محصولات اختصاص داشته است و طبقه پایین آن محلی بوده برای انبارها و کارگاه‌های تولیدی.

۴. صورتی از مشهد قدیم

این بنا نمونه‌ای منحصر به فرد از معماری کامل سراهای تجاری شهر زبارتی و زائرپذیر مشهد در گذشته را به نمایش می‌گذارد و می‌توان آن را نمادی هویتی از تنها الگوی به یادگار مانده از مکان ارتباطات اقتصادی و اجتماعی شهر مشهد دانست. همان‌طور که گفته شد سرای «عزیز اله‌آف» مدت‌ها محلی پُررونق و نبض تپنده اقتصاد شهر بوده است تا اینکه با کم‌شدن رونقش به بازاری برای فروش فرش‌ها تبدیل می‌شود. پس از آن است که پای دیگر عمده‌فروشان به این مکان باز می‌شود و سرا شمایل قدیمی خود را از دست می‌دهد.

۴. یک کاروان سرای سه طبقه

معماری این کاروان سرا همچون سایر آثار معماری ایرانی اسلامی، درون‌گراست؛ بدان معنی که بنا به دو بخش اندرونی و بیرونی تقسیم می‌شود. در بخش بیرونی بنا، حیاطی بزرگی به فرم حیاط مرکزی وجود دارد که اطراف آن را حجره‌ها احاطه کرده‌اند؛ اما بخش اندرونی کاروان سرا با حیاطی کوچک و فرعی در شرق بنا تفکیک شده است؛ این بخش در واقع بخش خصوصی تر ساختمان محسوب می‌شود و با در کوچکی به گذرگاه مجاور راه پیدا می‌کند. سرای «عزیز اله‌آف» دارای سه طبقه است که البته از بیرون، تنها دو طبقه آن به چشم می‌آید و بیننده گمان می‌کند که با کاروان سرای دو طبقه طرف است. دلیل این اتفاق آن است که کاروان سرا از سطح کوچه پایین‌تر است و طبقات اول و دوم نسبت به طبقه همکف کمی عقب‌نشینی دارند. در این دو طبقه، بالکن‌های مشرف به حیاط وجود دارد که در چهار وجه بنا واقع شده‌اند و در گوشه‌ها باراه پله به یکدیگر راه می‌یابند. تیر و ستون و نرده بالکن‌ها هم به همراه برخی راه‌پله‌ها از جنس چوب است، اما تمام کف بنا آجر فرش است. همه این تزیینات آجری، سقف ضربی با دهانه بزرگ حجره‌ها و در و پنجره‌های چوبی زیبا، گواه قدمت طولانی سرای «عزیز اله‌آف» است.

از ویژگی‌های خاص این اثر ارزشمند معماری و هویتی، سبک و روش ساخت آن با استفاده از مصالح بومی است. استفاده بومی مهندسی از این مصالح به گونه‌ای خاص بوده است که بنای دو طبقه - با اسکلت چوب و خشت - این سرای را از سال ساخت تاکنون از زلزله‌های شدید در امان داشته است

۴. ضد زلزله

از ویژگی‌های خاص این اثر ارزشمند معماری و هویتی، سبک و روش ساخت آن با استفاده از مصالح بومی است. استفاده مهندسی از این مصالح به گونه‌ای خاص بوده است که بنای دو طبقه - با اسکلت چوب و خشت - سرای «عزیز اله‌آف» را از سال ساخت تاکنون از زلزله‌های شدید در امان داشته است.

۴. زیبایی‌هایی که بر دیوار نشستند

این بنا دارای دو ورودی در امتداد محور شرقی و غربی است. ورودی بنا در ضلع شرقی بنا، که به فرم هشتی است، تزیینات بی‌نظیری با آجر و کاشی دارد. این تزیینات بیانگر توانایی استادکاران معمار سنتی در دوره خود است. ورودی بنا در ضلع غربی بدون تزیینات است و باراه پله به معبر مرتب می‌شود. در کل می‌توان گفت که عمده تزیینات بنا، آجرکاری و کاشی‌کاری است، آن هم در نمای جداره‌ها، بازوها و قرنیزها که جلوه‌ای زیبا به سرای «عزیز اله‌آف» بخشیده است. استفاده از درب‌های چوبی کشویی، تراس‌های چوبی و نودان‌های حلبی منقوش هم جزئی از عناصر تزیینی این بنا به حساب می‌آیند تا امروز شاهد یک کلیت زیبا و دوست‌داشتنی باشیم.

۴. رمز بقا

از آن‌جاکه سرای «عزیز اله‌آف» از ابتدای شکل‌گیری، مرکز تعاملات اقتصادی و اجتماعی بوده است، می‌شود گفت که با گذشت زمان اگر چه کاربری‌ها همچنان تجاری است، اما در نحوه استفاده از بنا و در نوع فعالیت سرا، تغییرات زیادی صورت گرفته است.

این تحولات هم البته ناشی از تخریب‌های اطراف حرم مطهر است؛ به